

Med drugim so obravnavane tudi oblike, s katerimi na ustvarjanje pogojev za nasilne obračune med različnimi skupinami vplivajo krize in težke življenjske razmere, razlogi, zaradi katerih so nekatere skupine izbrane za "žrtveno jagnje", vprašanje, kako so lahko določene kulturne vrednote in verjetja olajšala ter pospešila iniciacijo genocida, vloge konformizma in podrejenosti avtoriteti pri oblikovanju vedenja, dejstvo, da udeležba v nasilnem vedenju pripomore k ponovnemu agresivnemu ravnanju, dokazi za osebnost, ki je "nagnjena k genocidu", ter načini, na katere storilci varajo sami sebe glede pomena in obsega svojih dejanj. Nenazadnje je raziskana močna tendenca razlaganja socialne psihologije kot deterministične, kar naj bi imelo za posledico relativizacijo krivde posameznikov.

Glavne obravnavane teme bi tako lahko strnili v skupino med seboj povezanih vprašanj, ki zaenkrat še ostajajo brez zadovoljivih celostnih odgovorov: Kdaj in zakaj različne skupine obsodijo druga drugo na iztrebljenje? Kako navidez "normalni" ljudje postanejo sodelavci pri genocidu? Zakaj so nekateri posamezniki pripravljeni pomagati članom žrtvovanih skupin, medtem ko drugi samo pasivno opazujejo njihovo žrtvovanje? Kako se krivci in pasivni opazovalci zločinov kasneje sprijaznijo z izbirami, ki so jih izbrali?

Med glavnimi šibkimi točkami zbornika bi sicer lahko omenili dejstvo, da prispevki večinoma predstavijo zgolj izsledke ameriške "veje" socialne psihologije, manj pa so prisotna spoznanja drugih raziskovalcev. Knjiga prav tako ne postavi "velike teorije", ki bi pojasnila celoto nasilja med posameznimi skupinami, ampak ima za namen predstaviti nove načine in poizkuse razumevanja grozot genocida. Ker pa pri tem ne gre zgolj za omejen pojav v preteklosti, je bil eden glavnih razlogov za nastanek dela tudi želja po zagotovitvi ustreznega znanja za predvidevanje in preprečevanje podobnih tragičnih epizod v prihodnosti.

Klemen Pust

Luisa Passerini: USTNA ZGODOVINA, SPOL IN UTOPIJA. IZBRANI SPISI. Ljubljana, Studia humanitatis, 2009, 342 str.

V Evropi se je ustna zgodovina po drugi svetovni vojni najprej in najbolj razvila v Veliki Britaniji in Italiji. Ustni zgodovinarji iz slednje so znani predvsem po teoretski obdelavi in razvijanju novih metodoloških pristopov, ki so bili usmerjeni v preseganje pozitivističnega pogleda na zgodovinopisje, predvsem skozi študij subjektivnosti, mehanizmov spomina, pripovedi in jezikoslovnih pogledov. Podobno kot v ZDA se je zavedanje o ustnih virih najprej razvilo izven univerzitetnega okolja, na njegovih obrobjih, velikokrat v nasprotju z akademsko in politično uveljavljenimi

zgodovinarji. V italijanskem zgodovino-
pisju je prevladovala vera (ki v večini
slovenskega zgodovino-
pisja prevladuje
še danes), da so arhivski, pisni, insti-
tucionalni viri bolj zanesljivi in zazna-
movani z večjo stopnjo "objektivnosti" v
nasprotju z ustnimi viri, podrejenimi
muhavosti spomina in subjektivnosti. Ta
pristop je priznal ustnim virom v naj-
boljšem primeru funkcijo "podrejenosti"
in "pomožnosti". V slovenskem javnem
in (pol)strokovnem diskurzu pa lahko
spremljamo tudi (politično) manipuli-
ranje z ustnimi viri brez metodoloških in
teoretskih poglobitev, predvsem v žanru
dokumentarnega filma. Ustni viri so
(bili) torej obravnavani kot "pričevanje",
uporabljeni kot obsodba in le v primeru,
ko lahko potrdijo (so potrdili) neko vna-
prej določeno paradigmo.

V italijanskem prostoru sta Ales-
sandro Portelli in Luisa Passerini vsak iz
svoje smeri pokazala, da imajo ustni viri "drugo" formo zanesljivosti, ki leži prav v
njihovi subjektivnosti. Portelli je, vključujoč napake, imaginacije in želje, demon-
striral, da ustni viri ne odražajo samo "zgodovine tistega, kar se je zgodilo," ampak tudi
in predvsem zgodovino tega, kar je to akterjem *pomenilo* in kar *pomeni* danes. Izbor
spisov Luise Passerini v slovenskem prevodu izpostavlja nekatere teme, ki so bile
ključne za njeno raziskovalno delo od konca sedemdesetih let prejšnjega stoletja do
danes in ni vezan izključno samo na ukvarjanje z metodologijo ustne zgodovine.

Izbor začenja razprava (Fašizem in simbolni red v vsakdanjem življenju), ki se je
je avtorica lotila v drugi polovici sedemdesetih let, ko jo je leta 1976 Giovanni Levi
povabil k sodelovanju pri pripravi razstave in kataloga "*Torino med dvema voj-
nama*". Pri tem se je prvič soočila z uporabo ustnih virov in zgodbami delavcev, ki so
v tridesetih letih migrirali v Torino, predvsem iz Veneta, ter njihovimi spomini na
fašizem. To je bil začetek njenega raziskovanja za knjigo *Torino operaria e fascismo*,
v kateri je politični odnos do delavskega razreda nadgradila z dimenzijo delavske
kulture in načina življenja, in sicer s ciljem raziskati pomembnost kulturnega vidika
odnosa med fašizmom in delavskim razredom. Vsakdanje življenje je bilo družbeni
okvir virov, s katerimi je avtorica razpolagala, bodisi ustnih bodisi policijskih do-
kumentov o nespecifičnih žalitvah fašizma, kot so grafiti, zmerljivke, porog in vici.

Zanimivo je, da kritiki uporabe ustne zgodovine v zgodovinopisju velikokrat utemeljujejo, da se s pomočjo ustnih virov ne da pisati "objektivne" zgodovine. Vendar večina ustnih zgodovinarjev v svojih študijah uporablja ustne vire skoraj vedno v kombinaciji z ostalimi viri. Torej je kritika "ideološke" narave bolj odpor do ustnega kot pa utemeljen argument.

Znotraj njenih študij so bile ženske vedno deležne posebne pozornosti, vendar ne izolirano, ampak vedno v odnosu do moških in v odnosih med samimi ženskami. V prvi fazi pa sta bili dve njeni raziskavi posvečeni samo ženskam: o ženskem gibanju v Emiliji Romaniji ter ženski identiteti in političnem nasilju, kjer je v specifičnih razmerah (zapori) zbirala ustne zgodovine žensk, ki so v sedemdesetih letih sodelovale v terorističnih organizacijah, kot *Brigate Rosse* in *Prima Linea* (2. in 3. poglavje: Ranjeni spomini. Imaginarij in ideologija v neki nedavni zgodbi, Je kategorija družbenega spola sploh še lahko uporabna za ustno zgodovino?). Po veliki raziskavi o spominih na čas fašizma se je usmerila na spomine študentskih gibanj iz leta 1968. V angleščini je leta 1987 skupaj z Ronaldom Fraserjem uredila zbornik "*1968. A student generation in revolt*", leto kasneje pa še *Autoritratto di gruppo*, čustveni dialog med viri in zgodovinarjem. V knjigi so zbrane ustne zgodovine študentskega gibanja leta 1968 skupaj z zgodovino njene raziskave in analizo intervjujev kot tudi njena avtobiografija in psihoanaliza. Po Portellijevem mnenju je Luisa Passerini v tem delu napravila originalno sintezo avtobiografije in historiografije, psihoanalize, socialne zgodovine in literature.

Zdi se, da zadnje poglavje v pričujočem izboru (4. poglavje: Prevlada intersubjektivnosti) povzema in hkrati zgoščuje različne tematike in smeri njenega raziskovanja znotraj koncepta subjektivnosti in intersubjektivnosti. Koncept je rezultat preučevanja subjekta v zgodovinski perspektivi, ki se mu je posvečala v zadnjem obdobju. Njena shema predvideva tri pomenska območja subjektivnosti, ki smo jih zgodovinarji poklicani razpoznavati in preučevati. Kdo so subjekti zgodovine in kako pojasniti njihovo sposobnost odločanja? Mogoče se zdi to vprašanje italijanske zgodovinarke rahlo naivno, vendar je po mojem mnenju ključno za vsako raziskavo znotraj zgodovinopisnega polja. V to območje se umešča tudi *način*, kako ljudje (ali kolektivi, družbe) postanejo subjekti zgodovine. Drugi pomen subjektivnosti se nanaša na njen značaj podedovane in nenehno prenavljajoče se *imovine* (ital. patrimonio), na polje, ki ga je poimenovala "nakopičena subjektivnost" (Passerini, 2009, 217) in ki izvira iz kolektivnih reprezentacij Emilia Durkheima, mentalitet *Annales* in kolektivnega spomina Mauricea Halbwachsa. Tretje pomensko območje zadeva subjektivnost zgodovinarjev in intersubjektivnost in se povezuje s konceptom *ego-historie*, katerega začetnik je bil konec osemdesetih v Franciji Pierre Nora. Ta termin Luisa Passerini razume kot plod države, s katero zgodovinarji reflektirajo povezave med *imovino*, ki konstituira zgodovinopisje kot disciplino, in lastnimi (torej zgodovinarjevimi) izbirami v zgodovinskem okviru.

V tem smislu ne gre spregledati uporabe prve osebe v tekstih, kar nakazuje na prevzemanje odgovornosti za napisano, hkrati pa tudi na neponovljivost in izvirnost vsakega pisanja in razmišljanja o preteklem. Ko piše o soočanju Italijanov in Italijank s fenomenom levega terorizma v sedemdesetih letih, se zdi pričujoči odlomek kot nalašč tudi za slovenski zgodovinopisni in družbeni kontekst: *"Za namene obnovitve ali vzpostavitve intersubjektivne komunikacije v družbi kot celoti mora biti slednja nujno zmožna kompleksnega duševnega in kulturnega dosežka: analizirati, preučevati, razumeti, posvojiti tako bolečino tistih, ki so bili prizadeti, kakor tistih, ki so jih prizadeli. Ta proces refleksije je drugačen in širši v primerjavi s tistim, ki je pravne narave, četudi naj bi se oba medsebojno oplajala in zrcalila. Imela naj bi neko skupno značilnost: da sledita zemeljskim – in ne božjim, na katere se je tako zanašal Giuseppe Cafasso – potem komunikacije, ki so, kratka, težavne, negotove, mučne in tvegane, razsvetljuje pa jih zgolj delovanje zgodovinskega razuma, ki se ne umika pred čustvi, pred imaginarnim, pred notranjim"* (Passerini, 2009, 195).

Marko Klavora